

VERSLAG

CRB 2013 - 1146

De conjunctuur
in de bouwsector – oktober 2013

CCE
Conseil Central de l'Economie
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
CRB

Bijzondere raadgevende commissie voor het Bouwbedrijf

Verslag over de conjunctuur in de bouwsector – oktober 2013

Contactpersoon:
jeanpaul.denayer@ccecrb.fgov.be

Inhoudopgave

1	Algemene conjunctuur.....	4
2	Ontwikkelingen activiteit in de bouwsector	6
2.1	Gebouwen	6
2.1.1	Nieuwbouw vergunningen	6
2.1.2	Verbouwingen.....	10
2.1.3	Conjunctuurcurve voor gebouwen.....	11
2.2	Infrastructuur.....	12
3	Werkgelegenheid.....	13
4	Besluit.....	16
5	Bijlage.....	17

Lijst grafieken

Grafiek 1-1:	Ontwikkeling van het reëel Belgisch bbp per kwartaal.....	5
Grafiek 2-1:	Ontwikkeling bouwvergunning 2006/1-2013/5 : nieuwe woningen (aantal, linkerschaal) en nieuwe utiliteitsgebouwen (1000 m3, rechterschaal) - voortschrijdende totalen over 12 maanden	7
Grafiek 2-2:	Vergunde woningen in België 2006-5/2013	8
Grafiek 2-3:	Hypothecaire kredieten : aantal ingediende aanvragen volgens bestemming 2007-5/2013.....	10
Grafiek 2-4:	Hypothecaire kredieten: bedragen van de aanvragen volgens bestemming 2007-5/2013.....	10
Grafiek 2-5:	Vergunde verbouwingen in België: 2006-5/2013	11
Grafiek 2-6:	Ruwbouw van gebouwen : conjunctuurcurven, bruto en afgevlakte gegevens : 2006-2013	11
Grafiek 2-7:	Infrastructuur: synthetische conjunctuurcurven, bruto en afgevlakte gegevens: 2006-2013	12
Grafiek 3-1:	Evolutie van de tijdelijke werkloosheid bij werknemers in de bouwnijverheid tussen januari 2008 en juni 2013.....	14
Grafiek 3-2 :	Aantal faillissementen bij bouwondernemingen in België, 2006-8/2013	15
Grafiek 5-1:	Vlaams Gewest: vergunde woongebouwen 2006-5/2013.....	17
Grafiek 5-2:	Waals Gewest: vergunde woongebouwen 2006-5/2013.....	17
Grafiek 5-3:	Brussels Hoofdstedelijk Gewest: vergunde woongebouwen 2006-5/2013	17
Grafiek 5-4:	Ontwikkeling bouwvergunning 2007/1-2012/5 : nieuwe utiliteitsgebouwen (1000 m3, linkerschaal en in aantal, rechterschaal) - voortschrijdende totalen over 12 maanden	18
Grafiek 5-5:	Componenten van de synthetische curve –bouwnijverheid	18
Grafiek 5-6:	Componenten van de synthetische curve – burgerlijke bouwkunde	18

Lijst tabellen

Tabel 1-1:	Reële groei van het BBP (in%)	4
Tabel 3-1:	Evolutie van het aantal tewerkgestelde werknemers in de bouwnijverheid	13
Tabel 3-2:	Evolutie van het aantal werkgevers met personeel en zelfstandigen in de bouwsector	14

1 Algemene conjunctuur

In de laatst verschenen "outlook" (07/2013) van het Internationaal Monetair Fonds wordt de wereldgroei in 2013 (+ 3%) omschreven als "ingetogen". De groei haalt ongeveer hetzelfde niveau als in 2012, maar de projectie voor 2013 en 2014 valt lager uit dan in de vorige "outlook" (04/2013).¹

Uit de onderstaande tabel (bron: Oeso) blijkt duidelijk dat de wereldwijde financiële crisis in 2009 de zwaarste sporen heeft nagelaten. De daaropvolgende heropleving levert een wereldwijde BBP-groei op van 5,0% in 2010, 3,7% in 2011 en 3,0% in 2012; de OESO landen scoren beduidend lager met een BBP-groei van 3,0% in 2010, 1,9% in 2011 en 1,4% in 2012%.

Op wereldvlak bevestigen de OESO-projecties de IMF-bevindingen voor 2013, de groei is ongeveer gelijk aan de prestaties van 2012. Voor de Eurozone voorspelt de OESO dat pas in 2014 opnieuw zal worden aangeknoopt met positieve groeicijfers. De VSA en de Eurozone slagen er in om in 2014 hun groeiritmte op te voeren.

De Eurozone blijft het in absolute groeicijfers minder goed doen. Het valt op dat de Eurozone zwakker scoort dan de Oeso-landen als geheel en zelfs negatieve groeicijfers neerzet in 2012. Ook voor 2013 blijven de groeivoorzichten negatief, in 2014 knoopt de Eurozone aan met positieve groei.

Deze evolutie wordt aangestuurd door maatregelen als de interventieprogramma's van de Europese Centrale Bank en de hervormingen in de lidstaten. Maar toch moet men vaststellen dat deze inspanningen zich tot op heden niet in een gevoelige verbetering van het vertrouwen en van de reële economie vertalen

Tabel 1-1: Reële groei van het BBP (in%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
België	1,8	2,7	2,9	1,0	-2,8	2,4	1,9	-0,3	0,0	1,1
Frankrijk	1,9	2,6	2,2	-0,2	-3,1	1,6	1,7	0,0	-0,3	0,8
Duitsland	0,8	3,9	3,4	0,8	-5,1	4,0	3,1	0,9	0,4	1,9
Japan	1,3	1,7	2,2	-1,0	-5,5	4,7	-0,6	2,0	1,6	1,4
Nederland	2,2	3,5	3,9	1,8	-3,7	1,6	1,1	-1,0	-0,9	0,7
Verenigd Koninkrijk	2,8	2,6	3,6	-1,0	-4,0	1,8	1,0	0,3	0,8	1,5
Verenigde Staten	3,1	2,7	1,9	-0,3	-3,1	2,4	1,8	2,2	1,9	2,8
Eurozone (15 lander	1,8	3,4	3,0	0,3	-4,3	1,9	1,5	-0,5	-0,6	1,1
Totaal OESO	2,7	3,2	2,8	0,2	-3,6	3,0	1,9	1,4	1,2	2,3
Wereld	4,4	5,0	5,2	2,5	-1,1	5,0	3,7	3,0	3,1	4,0

Bron: OESO (Economic Outlook 06 2013)

Wanneer wordt gekeken naar de prestaties van België en de drie buurlanden dan stelt ment vast dat alleen Duitsland positieve groeicijfers neerzet in 2012, dit geldt ook voor 2013 (voor België evolueert van een licht negatieve groei naar een nulgroei). Nederland scoort merklijk zwakker dan de andere drie landen.

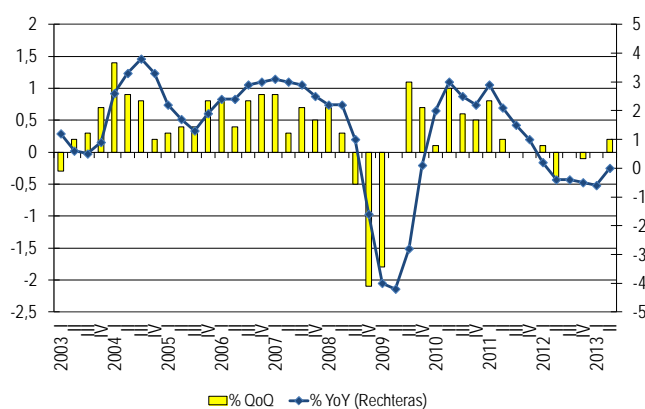
¹ In het vorige conjunctuurverslag werd voor de internationale situatie gebruik gemaakt van de EC Forecast. In dit conjunctuurverslag wordt verwezen naar de IMF Outlook en de OESO Economic Outlook, deze bronnen zijn recenter dan de beschikbare EC Forecast.

Vanaf 2014 zouden, volgens de OESO, zowel de Eurozone (+1,1%), België (+1,1%) als de buurlanden (Fr:0,8%, De: 1,9%; NI: 0,7%) positieve groeicijfers neerzetten. Deze projectie laat een fundamentele kentering verhoppen met de twee voorgaande jaren.

Achter de gemiddelde evolutie van de groei gaat ook een groeidynamiek schuil. Zowel voor 2013 als voor 2014 ligt het zwaartepunt van de groeiontwikkeling voor België later op het jaar (4de kwartaal 2013: +0,5%, 4de kwartaal 2014: +1,4%). Deze vaststelling geldt ook voor de Eurozone en voor de buurlanden.

Uit de onderstaande grafiek blijkt dat de BBP-groei (jaar-op-jaar) van de Belgische economie, na een daling sinds aanvang 2011, vanaf het 2de kwartaal van 2012 stabiliseert en in het 2de kwartaal 2013 positief evolueert. Ook de kwartaal-op-kwartaal cijfers kennen een positieve evolutie.

Grafiek 1-1: Ontwikkeling van het reëel Belgisch bbp per kwartaal

Bron : Nationale Bank van België

De NBB stelt uit haar conjunctuurenquête (08/2013) vast dat het ondernemersvertrouwen verder stijgt. Dit is het geval voor een aantal grote sectoren als de industrie, de dienstverlening en de handel. Voor de bouw wordt gesproken van stabilisering.

In het vorige conjunctuurverslag (maart 2013) werd gesteld dat België in 2013 licht positieve groeicijfers zou neerzetten, door de herneming van de wereldhandel. Volgens het CPB2 is de wereldhandel echter in 2013 eerder stabiel gebleven, o.a. omdat de groei in de opkomende economieën achterbleef.

Volgens de Oeso zullen de investeringen van de gezinnen nog lichtjes negatief evolueren in 2014; voor de openbare investeringen werd na het verkiezingsjaar 2012 een daling vooropgesteld. Wel voorziet de Oeso toch een groei van 7,4% van de privé niet-residentiële investeringen in 2014.

De Oeso verwacht dat de binnenlandse vraag slechts gradueel zal toenemen. De onderliggende factoren zijn: een zwakke inkomensgroei, lage bezettingsgraden, het budgettaire beleid (fiscale consolidatie), een zwakke woningmarkt. De stabilisering en het herstel worden nog steeds gelinkt aan de buitenlandse vraag, met de nadruk op de herneming in de Eurozone.

De Oeso ziet dus mogelijke bedreigingen en kansen voor de economische herneming. Bedreigend zijn voor haar het mogelijk loslaten van de budgettaire inspanningen in de aanloop naar verkiezingen en

² Centraal Planbureau, Wereldhandelsmonitor

een zwakke woningmarkt. Positief zijn de hervormingen op de arbeidsmarkt, met o.a. maatregelen inzake pensioenen en werkloosheid, die het arbeidsaanbod in de toekomst zullen stimuleren.

De bezettingsgraad van het productievermogen in de verwerkende nijverheid is sinds aanvang 2011 achteruitgegaan. Pas in het derde trimester van 2013 komt er een lichte verandering (trim.-op-trim. evolutie van 75,2% naar 76,1%); de bezettingsgraad blijft laag.

De globale economische zwakte maakt dat een stabilisering van de tewerkstelling pas wordt verwacht in de 2de helft van 2014. Gemiddeld neemt de werkloosheid nog toe in 2014 in vergelijking met 2013.

Een aantal scenario's kunnen deze evolutie nog beïnvloeden. Deze werden reeds in het verleden aangehaald: internationaal is er het dreigement van de hernieuwde budgettaire onzekerheid in de VSA (de zogenaamde "fiscal cliff") en de economische ontwikkelingen in de groei landen. Binnen Europa kunnen vragen gesteld worden naar het verdere verloop van de Eurocrisis en de gevolgen van verdere politieke ontwikkelingen o.a. rekening houdend met de vorming van een nieuwe Duitse regering.

2 Ontwikkelingen activiteit in de bouwsector

2.1 Gebouwen

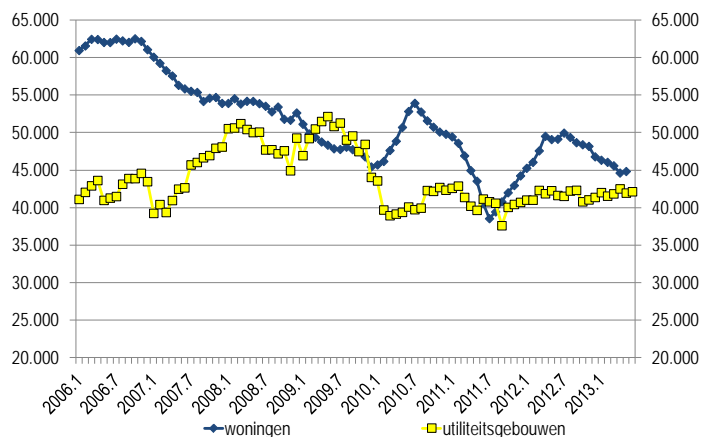
2.1.1 Nieuwbouw vergunningen

Grafiek 2-1 geeft de ontwikkeling van de bouwvergunningen voor de nieuwe woningen en voor de utiliteitsgebouwen weer.

Niet-residentiële gebouwen

Voor de 12 maanden t.e.m. mei 2013 werd er 42,2 miljoen m³ aan utiliteitsgebouwen vergund. In vergelijking met dezelfde periode tot mei 2012 stijgt dit volume met 1,6% . De vaststelling dat het volume aan vergunde utiliteitsgebouwen (jaarcumul) de laatste drie jaren vrij constant is blijft overeind. Tussen mei 2012 en mei 2013 is het aantal bouwvergunningen (gecumuleerde jaar-op-jaar cijfers) licht gedaald met circa 4%. De gemiddelde omvang van een bouwproject (jaar-op-jaar vergelijking tot november) is de laatste 12 maanden licht toegenomen.

Grafiek 2-1: Ontwikkeling bouwvergunning 2006/1-2013/5 : nieuwe woningen (aantal, linkerschaal) en nieuwe utiliteitsgebouwen (1000 m3, rechterschaal) - voortschrijdende totalen over 12 maanden.

Bron : CRB op basis ADSEI

Residentiële gebouwen

Wanneer de 12 maanden t.e.m. 5/2013 worden vergeleken met dezelfde periode tot 5/2012 dan stellen we een afname vast van het aantal bouwvergunningen met 8,7%. (van 49.104 naar 44.849) (maand na maand stellen we een afname vast in de laatste 12 maanden met een kleine positieve knik in mei 2013). Het aantal bouwvergunningen blijft een "leading indicator" voor de ontwikkelingen in de residentiële woningbouw. Het is nog wat vroeg om aan uit te maken of de licht positieve cijfers voor de maand mei 2013 wijzen op een stabilisering of een ommekeer.

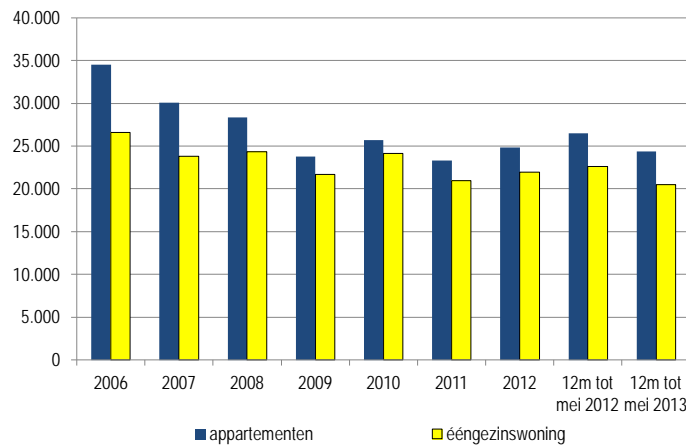
De laagste waarde voor bouwvergunningen voor woningen op jaarbasis sinds 2011 werd genoteerd in juli 2011 (cumul jaar-op-jaar 38.700), de hoogste in juli 2012 (50.000).

Het aantal bouwvergunningen wordt verder nog opgedeeld naar appartementen en eengezinswoningen. Wanneer de 12 maanden t.e.m. 5/2013 worden vergeleken met dezelfde periode tot 5/2012 dan daalt het aantal vergunningen voor beide types woningen met resp. 8,2% en 9,3%.

Op basis van de vergunningen kan men stellen dat, de markt van de appartementen sinds 2006 sterker afgekoeld is dan deze van de eengezinswoningen.

Voor de projecties inzake de toekomstige ontwikkelingen van residentiële nieuwbouw moet rekening worden gehouden met het feit dat de zgn. "woonbonus" na 2013 niet langer een federale bevoegdheid zal zijn. Het komt aan de gewesten toe om hun beleid te bepalen en om te beslissen over de aanwending van de beschikbare budgettaire ruimte. Het debat hierover moet worden gevoerd.

Grafiek 2-2: Vergunde woningen in België 2006-5/2013

Bron : CRB op basis ADSEI

Grafiek 5-1, Grafiek 5-2 en Grafiek 5-3 (in bijlage) tonen de regionale verschillen in België.

Het valt op dat het aantal vergunningen voor appartementen in de 12 maanden t.e.m. 5/2013 t.o.v. dezelfde periode tot 5/2012 afneemt in alle gewesten. In 2012 scoort Brussel historisch zwak inzake vergunningen voor appartementen. Ruim 2/3 van het totaal aantal vergunningen voor appartementen komt uit Vlaanderen.

In Vlaanderen en in Wallonië daalt het aantal vergunningen voor huizen in de 12 maanden t.e.m. 5/2013 t.o.v. dezelfde periode tot 5/2012; in Brussel noteert men een toename maar de marktomvang voor dit type woning is daar verwaarloosbaar t.o.v. de andere regio's.

Het verkrijgen van de bouwvergunning is voor de bouwheer de voorwaarde om te kunnen overgaan tot de realisatie van de woning; tussen aanvraag en realisatie van de woning zit een zekere (beperkte) vertraging. De zwakke cijfers van het aantal vergunde woongebouwen wijzen dus op een terugval van het aantal realisaties en op een negatieve marktontwikkeling..

De bereidheid om te bouwen wordt uiteraard beïnvloed door de betaalbaarheid van een dergelijk project. In dat kader hebben internationale organisaties (Oeso) gewaarschuwd voor de overwaarderingen op de Belgische immobiliënmarkt (tot 40 en 60%). Zij komen tot deze resultaten op basis van "price-to-income" (prijzen afgewogen t.o.v. de inkomens) en "price-to-rent" (prijzen afgewogen t.o.v. de huur) ratio's. Studies³⁴ en experten⁵ hebben deze conclusies tegengesproken. Zij verwachten geen "harde landing" van de woningmarkt in België.

³ Bouwkroniek 6/9/2013 verwijst naar een studie van KULeuven (i.s.m. de vastgoedsector)

⁴ NBB Financial Stability Review 2012 p.101

⁵ E. De Boeck, KBC, Belgian Financial Forum 12/9/2013

Hypothecaire kredieten

Tot 2011 kent het totaal aantal aanvragen voor een hypothecair krediet voor verbouwingen een sterke stijging, terwijl de nieuwbouwen reeds afnamen in 2011. Het bestaan van een fiscaal gunstige "groene lening" (energiebesparend investeren) in de periode 2009-2011 kan dit verklaren.

2012 mag beschouwd worden als een kanteljaar.

Grafiek 2-3 toont aan dat het aantal aanvragen van hypothecaire kredieten voor nieuwbouw in de 12 maanden tot 5/2013 gedaald is t.o.v. dezelfde periode tot 5/2012 (-20%). Het aantal aanvragen voor nieuwbouw (12 maanden tot 5/2013) blijft op het peil van 2012 (lichte terugval), een zeer laag niveau voor de weerhouden periode 2007-2012 (grafiek).

Het aantal aanvragen van hypothecaire kredieten voor verbouwing in de 12 maanden tot 5/2013 gedaald is t.o.v. dezelfde periode tot 5/2012 met 42%.

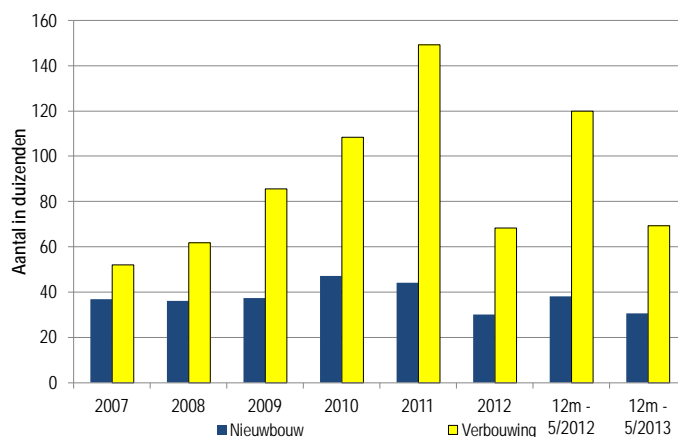
Het aantal aanvragen voor verbouwing (12 maanden tot 5/2013) blijft op het peil van het volledige jaar 2012 (lichte toename). Dit staat in schril contrast met de periode tussen 2007 en 2011 waarin een (stevige) gemiddelde jaarlijkse toename werd genoteerd.

Bekeken naar de gevraagde bedragen aan hypothecaire leningen voor nieuwbouw blijken deze te dalen van 4,5 miljard euro in de 12 maanden tot 5/2012 naar 4,2 miljard euro in dezelfde periode tot 5/2013. In 2012 stond het jaarbedrag voor nieuwbouw op een laagtepunt. Ook voor de leningen voor verbouwing daalde het totaal gevraagd bedrag van 3,6 miljard euro naar 2,8 miljard over dezelfde periodes.

In het vorige conjunctuurverslag werd vastgesteld dat het aangevraagd kredietbedrag per aanvraag voor nieuwbouw tussen 2007 en 2011 daalde van ca. 131.000 naar 109.000 euro, voor de verbouwingen van ca. 35.000 naar 28.000 euro. In de 12 maanden tot 5/2013 t.o.v. dezelfde periode tot 5/2012 merken we een kentering: zowel voor nieuwbouw (van 118.000 naar 139.000) als voor verbouwing (van 30.000 naar 40.000) neemt het bedrag opnieuw toe. Deze trend werd al in hoofdzaak ingezet tijdens 2012. Ook dit kan worden verklaard door het uitdoven van de fiscaal voordelige "groene lening", omdat deze slechts voor een geplafonneerd bedrag kon onderschreven worden (maximaal per persoon tot 15.000 euro).

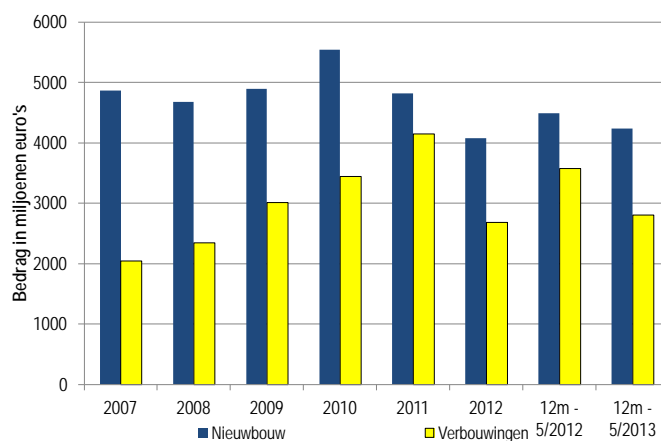
Het onderschrijven van een hypothecaire lening zal in de toekomst vermoedelijk worden beïnvloed door de manier waarop de gewesten hun nieuwe bevoegdheid inzake onroerende fiscaliteit en andere ondersteunende maatregelen zullen invullen. Naast de budgettaire beschouwingen zullen zij ook moeten vastleggen hoe zij deze maatregel zullen aanwenden voor het door hen gekozen woonbeleid. Concrete informatie hierover wordt pas in de loop van 2014 verwacht.

Grafiek 2-3: Hypothecaire kredieten : aantal ingediende aanvragen volgens bestemming 2007-5/2013

Bron : CRB op basis NBB

Grafiek 2-4: Hypothecaire kredieten: bedragen van de aanvragen volgens bestemming 2007-5/2013

Bron : CRB op basis NBB

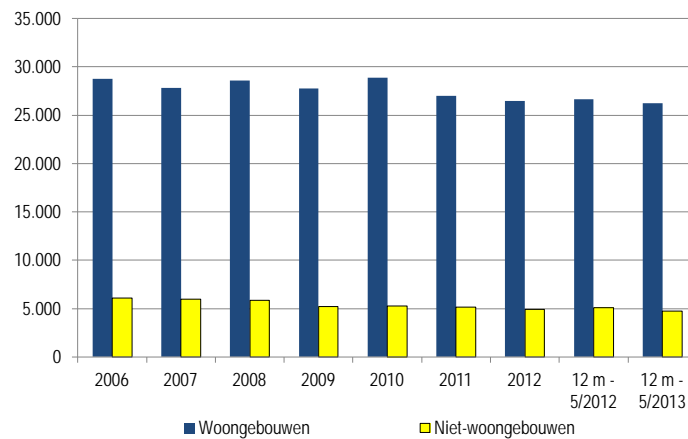
2.1.2 Verbouwingen

Grafiek 2-5 toont aan dat in de 12 maanden tot 5/2013 t.o.v. dezelfde periode tot 5/2012 het aantal vergunde verbouwingen voor niet-woongebouwen afnam met 6% en het aantal vergunde verbouwingen voor woongebouwen met 1,5%. Na een terugval in 2011 lijkt het aantal vergunde verbouwingen voor woongebouwen eerder te stabiliseren, het aantal vergunde verbouwingen voor niet-woongebouwen bleef verder lichtjes afnemen.

Hierbij moet rekening worden gehouden dat deze cijfers slechts een partieel beeld geven van de evolutie in de verbouwingen; heel wat verbouwingen gebeuren zonder dat een vergunning moet worden aangevraagd (minder dan de helft van alle renovaties wordt vergund)⁶.

⁶ Renovatiesector heeft nog veel potentieel, Bouwkroniek, 30/11/2012

Grafiek 2-5: Vergunde verbouwingen in België: 2006-5/2013

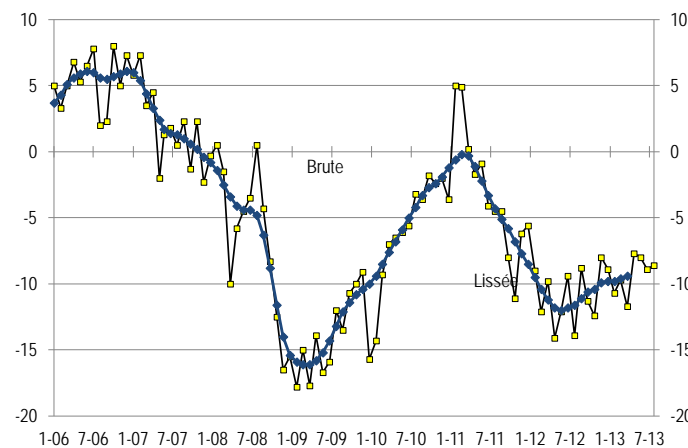
Bron : CRB op basis FOD Economie

2.1.3 Conjunctuurcurve voor gebouwen

De afgevlakte gegevens tonen aan dat de synthetische conjunctuurcurve onafgebroken is gedaald tussen midden 2011 en midden 2012. De kentering die zich inzette in het laatste halfjaar van 2012 kan zich – weliswaar bescheiden – doorzetten begin 2013.

Hoewel de bruto-gegevens nog steeds een zaagandpatroon vertonen, wijzen de cijfers van de laatste maanden op verbetering.

Grafiek 2-6: Ruwbouw van gebouwen : conjunctuurcurven, bruto en afgevlakte gegevens : 2006-2013

Bron : CRB op basis van NBB

Bij de methodologische herziening van de berekening van de conjunctuurindicatoren in 2009 werd beslist om voor de bouwsector te peilen naar deelaspecten van het conjunctuurverloop: het verloop van het orderbestand, het verloop van het ingeschakeld materieel, de beoordeling van het orderbestand en de vooruitzichten van de vraag.

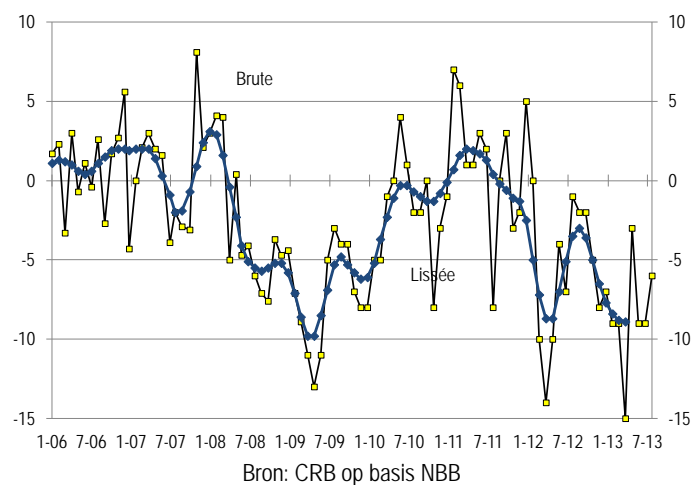
In de bijlage van deze nota (grafiek 5-5) worden deze elementen grafisch geïllustreerd. De positieve evolutie van de afgevlakte reeks begin 2013 resulteert uit uiteenlopende onderliggende evoluties: de evolutie van de vraagvooruitzichten en van de beoordeling van het orderbestand worden als positief gepercipieerd, de perceptie van het verloop van het orderbestand (alle afgevlakte reeks) toont een dalende lijn. De bruto-gegevens voor de periode mei-augustus 2013 (niet opgenomen in de grafiek in bijlage) wijzen op verbetering.

2.2 Infrastructuur

Vanaf september 2012 stelt men een fundamenteel dalende tendens vast in de conjunctuurcurve. De bruto-gegevens (beschikbaar tem 08/2013) geven aan dat de zeer negatieve perceptie in april 2013 daarna omslaat en gunstiger evolueert in de volgende maanden.

Ook voor deze conjunctuurindicator heeft de methodologische herziening van de berekening van de conjunctuurindicatoren in 2009 verandering aangebracht. In de bijlage van deze nota (grafiek 5-6) worden drie elementen hiervan geïllustreerd. De negatieve evolutie wordt hier gedragen door het verloop van het orderbestand en door de zwakke vooruitzichten van de vraag, de vooruitzichten inzake de beoordeling van het orderbestand schommelen rond hetzelfde peil. De bruto-gegevens (tot 8/2013, niet opgenomen in de grafiek in bijlage) wijzen op een verbetering van het verloop van het orderbestand en een verslechtering van de beoordeling van het orderbestand.

Grafiek 2-7: Infrastructuur: synthetische conjunctuurcurven, bruto en afgevlakte gegevens: 2006-2013

De investeringsbereidheid van de (lokale) overheden hangt samen met de evolutie van hun budgettaire situatie. Op alle beleidsniveaus worden besparingsprogramma's doorgevoerd.

De lokale besturen in Vlaanderen moeten voor einde 2013 een meerjaarbudget 2014-2019 uitwerken; daaruit zal dan blijken welke ruimte hierbij vrijkomt voor investeringen o.a. inzake infrastructuur. Dit bestuursniveau draagt nog steeds de gevolgen van het Dexia-dossier: dividenden van de Gemeentelijke Holding zijn niet langer beschikbaar, dit zal aanzetten tot voorzichtigheid en vermoedelijk ook een weerslag hebben op de investeringsbereidheid van de gemeenten. De recente actualiteit heeft duidelijk gemaakt dat het besparingsbeleid van (grote) steden en gemeenten zeer concrete vormen aanneemt.

De komende jaren zullen alle overheden in België hun begroting verder (moeten) saneren. Ook hier is het voorsnog onduidelijk in hoeverre dit zal raken aan de plannen inzake infrastructuurwerken.

3 Werkgelegenheid

In vergelijking met het laatste trimester van 2012 daalt de werkgelegenheid met 1.661 werknemers (van 213.361 in het 4^e trim 2012 naar 211.700 in het 1^e trim 2013). De tewerkstelling in de sector kende zijn laatste hoogtepunt in het derde trimester van 2011. Sinds het 4^e trimester 2012 (jaar-op-jaar) kan men dus niet langer spreken van stagnering van werkgelegenheid, de sector wordt vanaf dan geconfronteerd met een daling.

In de onderstaande tabel werd in het verleden altijd ook de opdeling tussen arbeiders en bedienden opgenomen. Daarin viel op dat het aandeel werknemers in de bouwnijverheid onder het bediendenstatuut bleef toenemen (mogelijk verklaard door de groeiende administratieve complexiteit en techniciteit van de bouwsector). In het licht van het recente akkoord over het werknemersstatuut verliest dit onderscheid in de toekomst mogelijk aan relevantie.

Tabel 3-1: Evolutie van het aantal tewerkgestelde werknemers in de bouwnijverheid

		Arbeiders	Bedienden	Totaal
2008	I	176.379	34.687	211.066
	II	176.244	35.217	211.461
	III	177.960	36.111	214.071
	IV	175.850	36.113	211.963
2009	I	175.158	36.454	211.612
	II	174.116	36.456	210.572
	III	174.894	36.792	211.686
	IV	173.504	36.836	210.340
2010	I	174.299	37.159	211.458
	II	174.454	37.303	211.757
	III	175.872	37.775	213.647
	IV	176.153	38.042	214.195
2011	I	177.357	38.966	216.323
	II	176.413	38.736	215.149
	III	177.597	39.438	217.035
	IV	177.255	39.395	216.650
2012	I			216.387
	II			215.385
	III			215.823
	IV			213.361
2013	I			211.700

Bron: RSZ (snelle) ramingen van de tewerkstelling (groene en beige brochure)

Zoals blijkt uit Tabel 3-2 is het aantal bedrijven dat werknemers tewerkstelt voor het eerst in de periode 2007-2012 teruggevallen, het aantal zelfstandigen actief in de sector in die periode is blijven toenemen.

Tabel 3-2: Evolutie van het aantal werkgevers met personeel en zelfstandigen in de bouwsector

	Werkgevers met personeel	Zelfstandigen
2007	27.590	48.009
2008	27.948	49.616
2009	28.002	52.489
2010	28.812	57.274
2011	29.256	58.189
2012	28.948	60.102

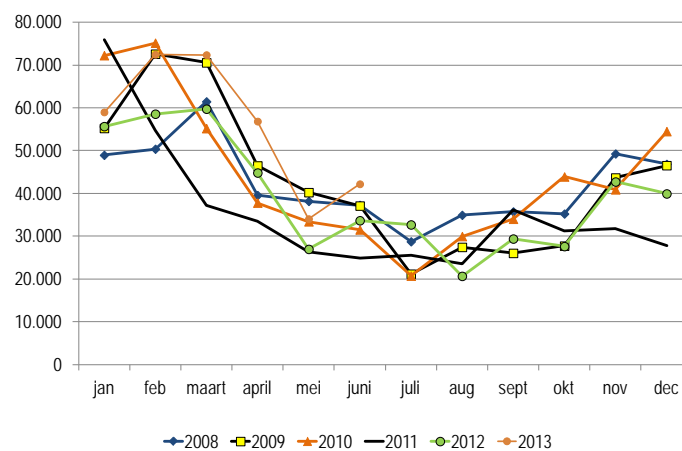
Bron: RSZ en RSVZ

De duidelijke afname van de tewerkstelling in het laatste trimester van 2012 en het eerste trimester van 2013 zijn enigszins zorgwekkend, indien men deze koppelt met de toename van de tijdelijke werkloosheid en het aantal faillissementen.

Uit Grafiek 3-1 blijkt dat de tijdelijke werkloosheid in de eerste maanden van 2013 gemiddeld 20% hoger was dan de dezelfde periode van 2012. Voor 3 van de 6 eerste maanden van 2013 zijn de gemeten waarden de hoogste over de periode 2008-2013 (grafiek).

De seizoeneffecten zijn ook nu merkbaar: voor de meeste jaren observeert men hoge waarden bij de aanvang van het kalenderjaar, doorgaans gekoppeld aan de slechte weersomstandigheden in die periode.

Grafiek 3-1: Evolutie van de tijdelijke werkloosheid bij werknemers in de bouwnijverheid tussen januari 2008 en juni 2013

Bron : CRB op basis van RVA

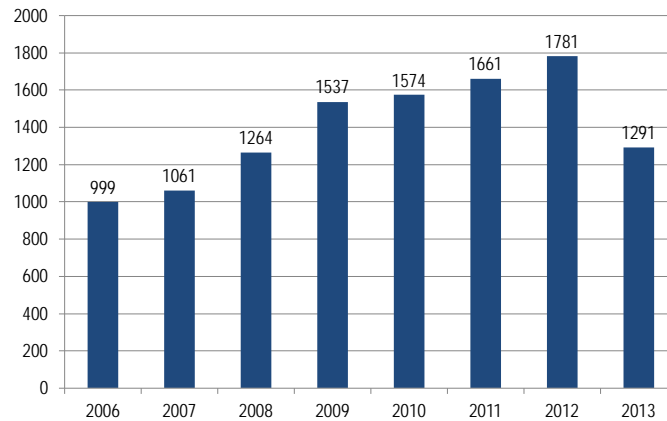
Sindsdien 2006 (toen ca.1000 gevallen) is het aantal faillissementen in de bouwsector elk jaar gestegen. Uit de verslaggeving van Graydon (Grafiek 3-2) blijkt dat in de bouwsector 1.291 bedrijven failliet gingen in de periode januari-augustus 2013 (t.o.v. 1.094 in dezelfde periode van vorig jaar). Indien deze jaartendens zich lineair doorzet kan het aantal faillissementen in 2013 ca. 1.900 bedrijven treffen of een toename met ca. 7%.

In 2012 gingen er 1.781 bouwbedrijven over kop wat ook al een stijging betekende van 7,2% vergeleken met 2011.

Wanbetaling van facturen blijft een probleem in de bouwsector. Globaal voor België en voor alle sectoren is de Graydon-betalindex gedaald in het tweede kwartaal 2013.

Voor de sector van de bouw van gebouwen en van ontwikkeling van bouwprojecten scoort de "betalingsmoraliteit" in vergelijking met andere sectoren eerder laag. In het tweede kwartaal van 2013 werden 61% van de facturen binnen de afgesproken termijn betaald in de sector "bouw van gebouwen". Ook voor de sector van weg- en waterbouw verzwakte de "betalingsmoraliteit" (63% van de facturen worden binnen de afgesproken termijn betaald) in vergelijking met het vorige kwartaal.

Grafiek 3-2 : Aantal faillissementen bij bouwondernemingen in België, 2006-8/2013

Bron: CRB op basis van Graydon Belgium

Naast falingen van bedrijven worden bedrijven ook vaak gewoon stopgezet. Daarnaast worden er ook bedrijven opgestart. Hierdoor is er naast de uitstroom ook een instroom van bedrijven.

Op basis van de faillissementscijfers en van de evolutie van het aantal werkgevers en zelfstandigen kunnen we stellen dat de sector geconfronteerd wordt met heel wat turbulentie van in- en uitstroom van bedrijven.

4 Besluit

De wereldwijde economische groei in 2013 (3,1%) is quasi dezelfde als in 2012. Voor 2014 wordt verwacht dat deze fors hoger gaat naar 4%. Opnieuw valt op dat de groei in sterke mate wordt getrokken door de opkomende landen. De prestaties van de Oeso-landen en van de Eurozone-landen in het bijzonder blijven ver daaronder. De Eurozone zou pas in 2014 weer een positieve groei kennen (na twee opeenvolgende negatieve jaren).

België presteert beter dan de Eurozone, beter dan de buurlanden (uitz. Duitsland) in 2012 en 2013. In 2014 wordt voor België dezelfde groei vooropgesteld als voor de Eurozone.

Deze verbeteringen zullen traag verlopen. Er wegen nog een aantal (internationale) onzekerheden op deze positieve groeivoorspelling. Op dit moment is de stemming van het bedrijfsleven licht positief.

Specifiek voor de bouwsector stelt men vast dat het aantal vergunningen (gecumuleerde jaar-op-jaar cijfers) voor nieuwbouw in de residentiële sector achteruitgaat. Dit geldt zowel voor de sector van de eengezinswoning als voor de appartementen. De niet-residentiële sector kan zich handhaven.

De renovatiemarkt, gemeten naar het aantal vergunde verbouwingen, verloopt minder grillig dan de nieuwbouw. De vaststelling uit vorige conjunctuurrapporten blijft overeind: het oude (verouderde) Belgische woningpark roept om investeringen om aangepast te worden aan hedendaagse standaards.

Zowel voor de nieuwbouw als voor de verbouwing worden minder hypothecaire leningen aangevraagd. In beide gevallen stijgen de per dossier gevraagde bedragen, doch het totale volume daalt.

In deze context dient ook vermeld dat de overheid de laatste jaren meerdere steunmaatregelen voor de sector heeft afgebouwd.

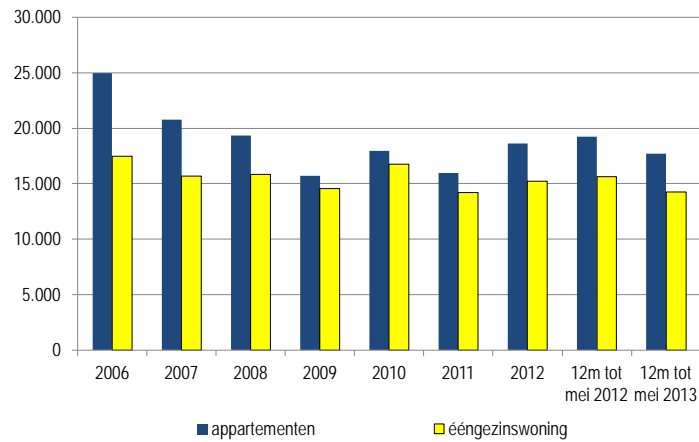
Zowel de conjunctuurcurve voor ruwbouw als deze voor infrastructuur van de Nationale Bank bevinden zich op een laag niveau. De ruwbouwcurve kent een licht positieve evolutie, terwijl de infrastructuurcurve een tendens tot stabilisatie vertoont.

De werkgelegenheid loopt sinds het tweede trimester van 2012 sterk achteruit, de tijdelijke werkloosheid staat op een hoog peil en het aantal faillissementen piekt.

Al deze elementen schetsen het portret van een sector die moeilijke tijden beleeft. Het vooruitzicht van een algemeen economische opleving vanaf 2014 kan het begin van een mogelijk herstel inluiden.

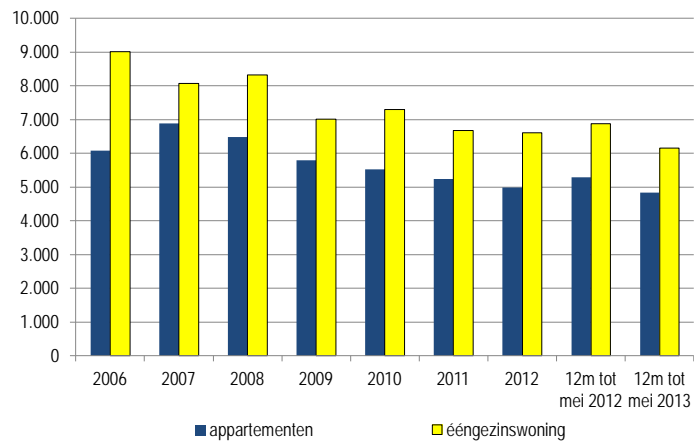
5 Bijlage

Grafiek 5-1: Vlaams Gewest: vergunde woongebouwen 2006-5/2013

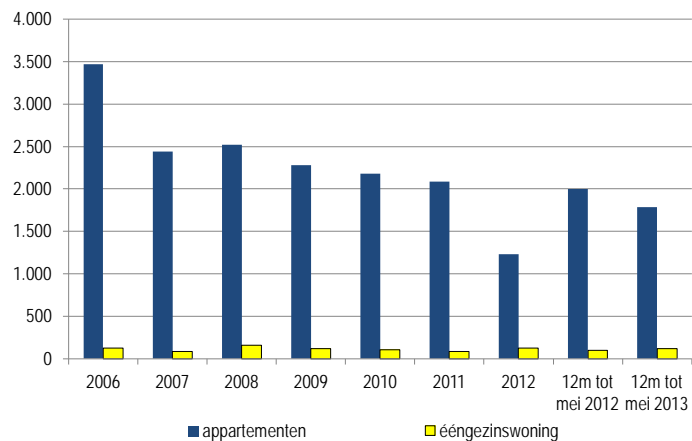
Bron: CRB op basis FOD Economie

Grafiek 5-2: Waals Gewest: vergunde woongebouwen 2006-5/2013

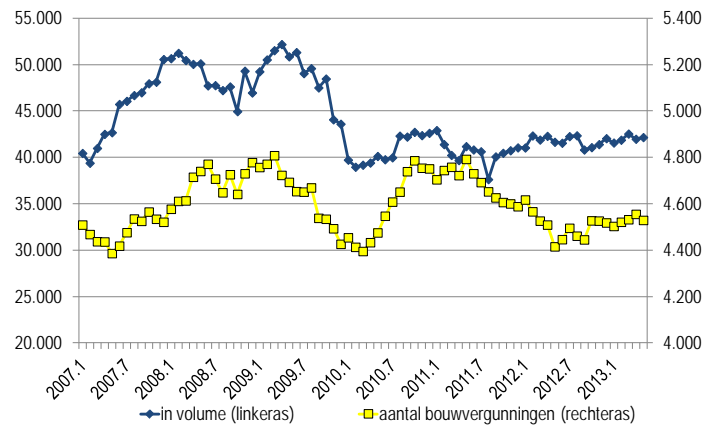
Bron: CRB op basis FOD Economie

Grafiek 5-3: Brussels Hoofdstedelijk Gewest: vergunde woongebouwen 2006-5/2013

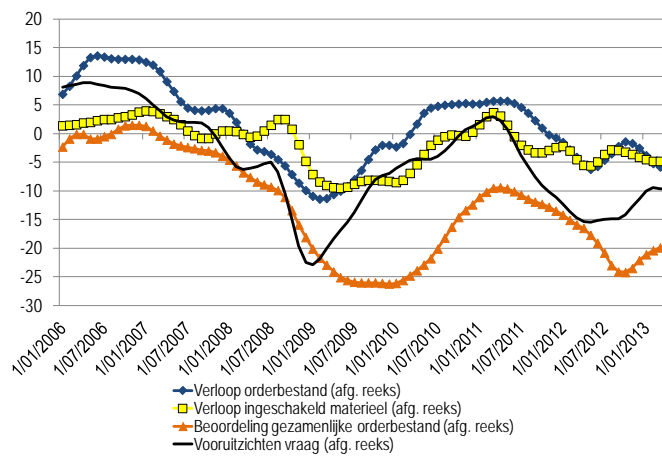
Bron: CRB op basis FOD Economie

Grafiek 5-4: Ontwikkeling bouwvergunning 2007/1-2012/5 : nieuwe utiliteitsgebouwen (1000 m3, linkerschaal en in aantal, rechterschaal) - voortschrijdende totalen over 12 maanden

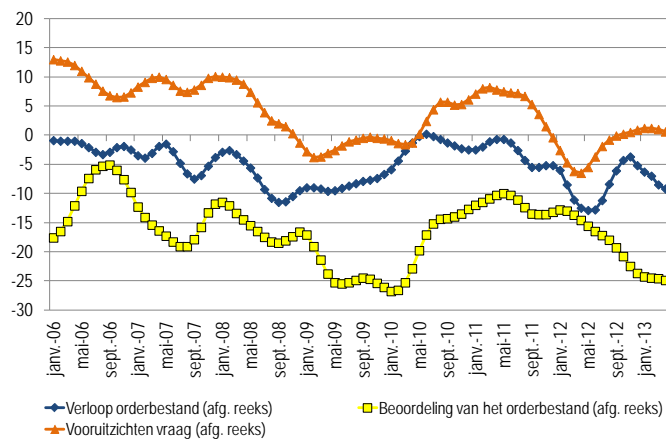
Bron: CRB op basis ADSEI

Grafiek 5-5: Componenten van de synthetische curve – bouwnijverheid

Bron:NBB

Grafiek 5-6: Componenten van de synthetische curve – burgerlijke bouwkunde

Bron:NBB